

ANADOLU EĞİTİM AYDINLANMASINDA ÇAĞDAŞ BİR MEŞALE: KÖY ENSTİTÜLERİ ÖRNEĞİ ÜZERİNE

A Modernist Torch in the Anatolian Educational Enlightenment: Case of Village Institutes

Dr. Pınar AKARÇAY

Trakya Üniversitesi, pınarakaray@trakya.edu.tr , Edirne/Türkiye

Yrd.Doç.Dr. Gökhan AK

Nişantaşı Üniversitesi, gak2081@yahoo.co.uk, İstanbul/Türkiye

Akarçay, P. & Ak, G. (2017). “Anadolu Eğitim Aydınlanmasında Çağdaş Bir Meşale: Köy Enstitüleri Örneği Üzerine”,
Vol:3, Issue:16; pp:130-140 (ISSN:2149-8598)

ARTICLE INFO

Article History

Makale Geliş Tarihi
Article Arrival Date
26/09/2017

Makale Yayın Kabul Tarihi
The Published Rel. Date
15/11/2017

Anahtar Kelimeler

Köy Enstitüleri, Eğitim,
Yenilik, Özgünlük, Gelişme,
Aydınlanma

Keywords

Village Institutes,
Education, Innovation,
Uniqueness, Improvement,
Enlightenment

ÖZ

Köy Enstitüleri, sadece Türkiye değil, dünya eğitim tarihine de damgasını vurmuş, tamamen yerli düşünüş ve öngörünün ürünü orijinal eğitim kurumları idi. Köy Enstitüleri, Anadolu'da Mustafa Kemal eliyle başlatılan Cumhuriyet Devrimi ve reform hareketinin, eğitim alanında ulaştığı en üst noktalardan biri olmuştur. Tamamen millidir, özgündür ve bireyin kendi olarak özgür iradesiyle karar almasına ve vermesine ve hatta sonuçta da uygulamasına odaklanmış bir anlayışı temsil etmiştir. Temel amacı, kendine güvenen, özgüvenli, kutsalın hükmünden kurtulmuş bir zihniyeti yaratmak ve böylece hayatın her alanında bilimin ışığını benimsemeyi esas almıştır. Her ne kadar bazı gerici çevre ve güçler tarafından kapatılmış olsalar da, Köy Enstitüleri'nin etki, güç ve eğitsel zenginlikleri günümüze kadar ulaşmıştır. Bunun temel sebebi, bu kurumların, bünyelerindeki eğitim sisteminde esas olarak araştırmacılık, yaratıcılık ve üreticilik işlevleri benimsemelerinin yanında, sadece köy alanında değil, gerçekte her tür ve seviyedeki eğitim alanında devrimci bir çığırta gerçekten yenilik sağlayan bir eğitim modelini getirmeleridir. Dolayısıyla bu çalışmanın ana sorunsalı, Köy Enstitüleri'nin eğitim anlamında ne denli yenilikçi olduklarını ortaya koymaya çalışmak ve Enstitülerin özgün, çağdaş, hümanist ve laik eğitim yöntemleri bağlamında gelişen yenilikçi eğitim ortamının temel eğitsel olgu ve kavramlarını analiz etmek, yorumlamak ve anlamlandırmaktır.

ABSTRACT

The Village Institutes were originally-designed educational institutions having been the product of thoroughly native considerations and foresights; and punched their values not only in the Turkish, but also in the world education history. Village Institutes was the paramount point of educational reforms initiated and directed by Mustafa Kemal in the Anatolia. They were totally national, unique and adopted an understanding for the individual to make her/his own decisions, and eventually implement as well as by her/his own will. Although they were closed down by some reactionary circles and forces, the impacts, power and pedagogic riches had reached until today. The main reason for that could be defined as that these institutions brought up an educational model which really provided innovations with a revolutionary style in the not only village field but also in every educational level and field. Thus, the main problem of this work is firstly to try to put forward how innovative the village institutes are in the field of education; secondly to analyze and comment on the main educational concepts, models and systems of the innovated situation of the village institutes which had developed in the context of their unique, modern, humanist and secular educational methods.

1. GİRİŞ

Mustafa Kemal Atatürk'ün 15-21 Temmuz 1921 tarihleri arasında icra edilen I. Maarif Kongresi'nde zikrettiği gibi; “En önemli, en esaslı nokta eğitim meselesidir. Çünkü eğitim bir milleti ya hür, bağımsız, şanlı, yüce bir toplum halinde yaşatır ya da bir milleti esarete ve sefaletle terk eder.”, Osmanlı İmparatorluğu'nun ilimden uzaklaşarak, çağdaş eğitime bıçak çekmesi yıkılmasındaki en önemli etken olmuştur (Adıvar, 1969: 33).

Birinci Dünya Savaşı sonucunda müttefikleri ile birlikte mağlup olan ve birçok noktadan bilfiil işgale uğrayıp kendisine dayatılan ağır şartlardaki antlaşmaları imzalamak durumunda kalan Osmanlı İmparatorluğu, 18. yüzyılın başlarında parçalanma eğilimi göstermeye başlamıştır. Bu durumun üzerine, Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde bir araya gelen yaşanan işgallere ve parçalanma eğilimine karşı tam bağımsızlık adına bir istiklal mücadelesi başlatan vatansever Anadolu insanının

azmi ve kararlılığı sonucunda, milli egemenlik ilkesi ile milletine bağlı ve demokrasi rejimi ile yönetilen yeni bir devlet olarak Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulmuştur. Kurulan bu yeni Cumhuriyet düzenine sahip devletin, işlevsel olarak faal olabilmesi için birçok alanda inkılap ve reforma ihtiyacı vardı. Bu yüzden devletin hızlı kalkınma planı kapsamında ve savaş sonucunda ciddi bir oranda azalan ülke nüfusunun niteliklerini arttırmak amacı ile geliştirilen eğitim politikaları, temel zaruri ihtiyaçların hızlı bir şekilde giderilme hususunda çok büyük bir önem arz etmekteydi. Eğitim reformlarının getirmiş olduğu uygulamalardan birisi de sıkı bir ön hazırlık sürecinin sonucunda ortaya çıkmış olan nevi şahsına münhasır bir eğitim projesidir. Söz konusu eğitim projesinin mimarı, eğitim bilimci İsmail Hakkı Tonguç'un tasarısı ile dönemin milli eğitim bakanı Saffet Arıkan'ın emri ile başlayan ve daha sonra Saffet Arıkan'ın sağlık sorunları nedeni ile görevinden ayrılmasından ardından yerine makamına gelen Hasan Ali Yücel'in devam ettirdiği "Köy Enstitüleri" milli eğitim modelidir.

Zira 1940'lı yıllarda Türkiye'de kurulan Köy Enstitüleri, köy öğretmenlerine, öğretmenlerin köylerdeki çeşitli sorunlara çözüm üretmeleri ve köyün üretkenliğini arttırmaları için gereken, teorik ve uygulamalı eğitimi sağlamak amacını taşımaktaydı. Köy Enstitüsü Projesi, "geri kalmış" köy nüfusunda radikal değişiklikler yapmanın dışında kent ve köy yaşamı arasındaki fırsat eşitsizliğinin önüne geçmeyi hedefleyen, tek partili dönemin halkçı ideolojisinin bir parçasıydı. Her bir Köy Enstitüsü yeni kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti'nin milli kültürünü yaratmak için bir araç olarak düşünülmekteydi (Aytemur, 2007).

Köy kavramı, yönetim durumu toplumsal ve ekonomik özellikleri veya nüfus yoğunluğu yönünden şehirden ayırt edilen, genellikle tarımsal alanda çalışılan, konutları ve öteki yapıları bu hayata uygun yerleşim birimi, köylük yer, köy yeri olarak tanımlanır (TDK, 2017). Köy enstitüleri, 17 Nisan 1940 tarihli 3803 sayılı yasa ile kurulmuştur. Köy öğretmeni ve köye yarayım diğer meslek erbabını yetiştirmek üzere ziraat işlerine elverişli arazisi bulunan yerlerde, Maarif vekilligince Köy enstitüleri açılır (Resmi Gazete, 1940).

Bu çalışmanın ana amacı; Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında yürütülen milli eğitim politikalarını ve devlet menfaatlerini dönemin şartları doğrultusunda anlamaya ve Köy Enstitüleri bağlamında tartışmaya yöneliktir. Maarif Kongresi'nden başlayıp Köy Enstitüleri'ne kadar uzanan ilk dönem eğitim politikaları, yeni kurulan cumhuriyet düzeninin nasıl şekillenmesi gerektiği belirleyecek ana temalardan birisi olmuştur. Yerelden başlayıp tüm ülkeye yayılarak ulusal kalkınmayı hızlandırması ve yerelde yaşanan eksikliklerin kendi içinde çözümünü sağlayarak köylü ile kentli arasındaki iş öğrenme ve yapma kabiliyetleri ile yaşayış biçimleri arasındaki farklılıkların giderilmesini amaçlayan Köy Enstitüleri milli eğitim modeli, zaman içerisinde gösterdiği başarı ve verime rağmen birçok noktada eleştirilere maruz kalmıştır. Uygulamanın geleceğini doğrudan etkilediği için bu eleştirilerden en önemlisi eğitim modelinin milli menfaatlerden uzaklaştığının düşünülmesi ve zamanla dönem içerisinde köylerdeki eğitimin, İkinci Dünya Savaşı'nın baş aktörlerinden SSCB'nin rejiminin temel dayanağı olan komünizm ideolojisine doğru yöneldiğinin bazı siyasi baskı grupları tarafından öne sürülmesidir. Enstitüler üzerinde yoğun kamuoyu baskısının oluşmasına neden olan bu siyasallaştırılmış düşüncenin seçilmiş iktidar tarafından desteklenmesinin ardından atanmış ilgili makamın, bürokratik yollarla söz konusu eğitim modelinin uygulamalarına son verme işlemini gerçekleştirmesi günümüze kadar uzanan tartışmaları da beraberinde getirmiştir.

Devlet politikalarının kapsamı ve esasını belirleyen milli eğitim politikalarının başlangıcı 3 Mart 1924 Tevhid-i Tedrisat Kanunu olarak kabul edilse de 1921 yılında zorlu savaş şartları olmasına rağmen milli eğitim konularının tartışıldığı Maarif Kongresi, her anlamda bir dönüm noktasıdır. 1921-1940 yılları arasında geçen süreçten başlayıp Köy Enstitülerine kadar uzanan milli eğitimin ilk dönemini incelemek için olaylar arasındaki kurulacak tarihsel kronolojik bağın doğru bir zemin üzerine yerleştirilerek değerlendirilmesi ve incelenmesi gerekir. Bu yüzden konuya hazırlık süreci olarak ulusal bağımsızlık fikrinin atılmasından yola çıkarak cumhuriyet döneminin ilk pusulası olan eğitim faaliyetlerinden başlamak doğru olacaktır.

2. METODOLOJİ

Araştırmada veri toplama yöntemi olarak ikincil veri kaynaklarından yararlanma yöntemi tercih edilecektir. Bu bağlamda, çeşitli kitap, makale ve internet sayfalarında araştırma yapılacaktır. Araştırma çalışması kapsamında yürütülecek çalışmanın ana yöntemleri, epistemolojik yaklaşım ve yasal/yönetimsel düzenlemeler açısından yorumlayıcı (interpretive) ve açıklayıcı (explanatory) bir

niteliktedir. Araştırma aynı zamanda teoriden veriye uzanan tümdengelimci bir yaklaşımla (deductive) konuya yaklaşmaktadır. Çalışma, ikincil veri kaynaklarından yapılacak araştırma bağlamında nitel (qualitative) bir araştırma özelliği taşımaktadır.

3. BULGULAR

3.1 Devlet Politikalarının Köy Enstitülerine Hazırlık Süreci

Bu konuda ilk önümüze çıkan uygulamanın 1921 Tarihli Maarif Kongresi olduğu görülmektedir. Nitekim Kurtuluş Savaşı döneminde (1919-1922) yürütülen bağımsızlık mücadelesi, eğitimi de derinden etkilemiştir. Bununla beraber, eğitim bu mücadeleye önemli katkılarda bulunmuştur. TBMM'nin açılışından hemen sonra, 6 Mayıs 1920'de Maarif Vekilliği adıyla yeni bir teşkilât kurularak eğitimin millî bir sisteme göre ele alınması kabul edilmiştir. 25 Kasım 1920'de mecliste alınan bir kararla öğretmen ve öğrencilerin askerlik yükümlülükleri ertelenmiş, 15 Temmuz 1921'de savaşın en yoğun olduğu bir dönemde Ankara'da Maarif Kongresi toplanmıştır (Akyüz, 2009: 289-293). Mustafa Kemal Atatürk, Ankara'da işgallere karşı tam bağımsızlık adına milletçe başlatılan İstiklal Savaşının devam ettiği sıralarda ehemmiyet gösterdiği ve milli mücadelenin bir devamı olarak gördüğü eğitim alanındaki düzenlenmeler hakkında düşüncelerin paylaşıldığı 1921 yılında gerçekleştirilen Ulusal Maarif Kongresi'nin açılış konuşmasını yapmıştır (www.tedmem.org, 2017). Eğitimcilerle bir milleti millet yapan erdemlerin umutla cesaretle bilim ve eğitim fikirlerine sahip çıkmaktan geçeceğini göstermesi, savaş sonrasında milletin efendisi olan köylünün yeni eğitim sistemine dâhil olmasına yardımcı olan en önemli destek olurken dünya siyasi tarihine de eşi benzeri görülmemiş bir liderlik örneği olarak geçmiştir. 1921 Maarif Kongresi, yeni bir kültürel eğitim hamlesi olarak Türk eğitim tarihine kaydedilmiştir. Türk eğitim tarihinde çok önemli yere sahip olan 1921 Maarif Kongresi, 20 yüzyıl başlarında ortaya çıkan milliyetçilik akımının yarattığı birikimle kültür ve eğitimde Batı'ya ve ortaçağ değerlerine direnişi sembolize etmektedir (Kapluhan, 2014: 10).

İkinci uygulamanın ise, 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunu olduğu göze çarpmaktadır. "...Efendiler! Memleket evladının ortak ve eşit olarak almaya zorunlu oldukları ilimler ve fenler vardır. Yüksek meslek ve ihtisas sahiplerinin ayrılabilirliği öğretim derecelerine kadar, eğitim ve öğretimde birlik, sosyal toplumumuzun ilerleme ve yükselmesi görüşü açısından çok önemlidir." (Çotuksöken, 1999: 21) diyen Mustafa Kemal, gerilememizin en önemli sebebinin, şimdiye kadar takip edilen eğitim ve öğretim sistemleri olduğunu vurgulamıştır. Farklı fikir ve duyguda insan yetiştirme problemini çözen Tevhid-i Tedrisat Kanunu, 3 Mart 1924 tarihinde TBMM'de görüşülerek kabul edilmiştir (Arı, 2002: 181-192).

Tevhid-i Tedrisat Kanununun bilinen bir diğer adı da Öğretim Birliği Yasasıdır. Bu yasa, ülkenin o dönem bünyesinde mevcut bulunan medrese, okul gibi öğretim kurumlarının arasındaki ayrımların önüne geçmek ve eğitimde birliği sağlamak adına gerçekleştirilen laik eğitim politikalarının kanun koyucular tarafından hukuksal alanda da resmileştirilmesi ile yürürlüğe girmesi sürecidir (Resmi Gazete, 1924). Bu yasa çalışmasından sonra "Harf Devrimi" gibi birçok önemli inkılabın önü açılmış oldu. Harf Devrimi ile istiklal mücadelesindeki yaşanan olumsuzluklardan ders çıkarmak ve tarihini iyi okuyup kavramak için Modern Çağ'a ayak uydurmak mecburiyetinde olan bir cumhuriyet rejimine herkes tarafından anlaşılabilir bir dil kullanımı sağlanarak toplum içerisinde okuma yazma oranının nüfusa oranla çok düşük olmasından kaynaklı sorunların da önüne geçilmiştir. Tevhid-i Tedrisat Kanunu, kendisinden sonra gelen birçok eğitim öğretim uygulamalarının yasal alanda başvurduğu temel bir kaynak olarak Türk eğitim tarihinin dönüm noktalarından birisi olmuştur.

3.2 Köy Öğretmen Okulları ve Köy Enstitüleri Kanunları

Yukarıda değinilen bu iki uygulama, adeta Köy Öğretmen Okulları ile Köy Enstitüleri Kanunları'nın ayak sesleri olmuştur. Nitekim Cumhuriyet'in ilk yıllarında savaş sonrası baş gösteren yoksulluk, temel ihtiyaçların temininde sıkıntılar gibi ağır şartlar altında ilerlemek durumunda kalan devletin kalkınma temelli eğitim politikalarının, yorgun ve bitap düşmüş halkın düşük seviyelerdeki okuma yazma oranını ve eğitim düzeyini yükselterek geliştirebilmesi için zamana ihtiyacı vardı. Yaşanan tarihin zorlukları gün geçtikçe devlet politikalarını etkileyerek hedeflenen kalkınma planının süresinin ve seyrinin değişmesine neden olurken toplumda görülen bu ağır şartların dışında gelişen önemli bir diğer etken ise uluslararası boyutta yeni bir savaş tehlikesinin dünyada ve Türkiye'de hissedilmesidir.

Bu durum üzerine eğitim politikalarının yavaş ilerleyen aksak sisteminin temelindeki eksikliklerin giderilmesi için tespit edilen sorunların ivedilikle çözüme kavuşturacak ve çözüm yollarını kendi içinde barındırabilecek yeni bir eğitim modelinin gerekliliği ortaya çıkmıştı. Eğitim Bilimci İsmail Hakkı Tonguç, bu gereklilik üzerine köyde eğitim modeli fikrini önermiş ve bakanlığın desteği ile söz konusu modeli milli eğitime kazandırmıştır. İsmail Hakkı Tonguç (1893-1960) Silistre doğumlu Türk Eğitim Bilimci ve Teorisyendir. Milli Eğitim Bakanlığında çeşitli görevlerde bulunduktan sonra 1938-1946 yılları arasında İlköğretim Genel Müdürlüğü görevinde bulunmuştur. Türk eğitim tarihinde Köy Enstitülerinin mimarı olarak kabul edilmektedir (Kocabaş, 2010). Milli eğitime kazandırılan eğitim modelinin gündelik hayatta teorinin dışına çıkıp uygulamaya geçmesi için Mustafa Kemal Atatürk'ün önerisi ile askerlik görevini yaparken okuma yazma öğrenmiş çeşitli rütbelerde bulunmuş askerlerin "Eğitmen Kursları" adı ile öğretmenlik eğitimi almaları sağlamak için Köy Enstitüleri "Çavuş Eğitmenler" (Yiner, 2012: 310) parolasıyla işe başlamıştır. Fay Kirby (1962), "Türkiye'de Köy Enstitüleri" üzerine yapmış olduğu Doktora Tezinde "Çavuş Eğitmenler" in Osmanlı İmparatorluğundaki geç başlayan yeni nesil eğitim denemelerindeki başarısızlığın sonuçlarından çıkarılmış bir tecrübe olarak değerlendirmiştir. Bu konuya dayanak getirdiği nokta ise Padişah II. Mahmut'un yeni bir ordu kurmak maksadıyla yaptığı çalışmalarda orduya medreselerden asker almak yerine hayat tecrübesi olan yeteneklerini yaşayarak kazanmış onbaşı, çavuş, er ve erbaşlardan seçmesini örnek göstermiştir. Köy Enstitülerinin öncü uygulamasını belirleyen Atatürk'ün Saffet Arıkan'a önerdiği düşünceye kaynak olmaktadır. Köylere yeterli sayıda öğretmenin gönderilememesi, gönderilenlerin uyum sağlayamaması, re'sen gönderilenlerden de istenilen başarının elde edilmemesinden dolayı 1936 yılından itibaren çavuş eğitmenlerin yetiştirilmeleri ve bunların sayısının arttırılmasına yönelik çalışmalar yapıldı. İlk eğitmen denemesi Eskişehir-Çifteler ile Mahmudiye Bucağında 1936 Temmuz'unda gerçekleştirilmiştir (Bahadır, 1994: 33).

1936 yılında 6-8 ay arası değişen süre ile hızlandırılmış eğitim veren bu eğitmen yetiştiren kurslar, 1937 tarihinden itibaren Köy Öğretmen Okulları adı ile faaliyetlerine devam etmiştir. Köy Öğretmen Okulları'nda bilimsel eğitimin yanında yerel kalkınmanın sağlanmasına katkıda bulunacak sanat, zanaat ve ziraat eğitimleri de verilmiştir. Hatta bu eğitimlerde kullanılacak iş ve eğitim araçları devlet tarafından kayıtlı bir şekilde bu okullara tahsis edilmiştir. 10 Kasım 1938 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti, bir ulusu ulus yapan en büyük değerlerinden birini kurucusunu, kurtarıcısını, cumhurbaşkanını yani Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ü yitirdi. Kurtuluş mücadelemizin ulu önderi Mustafa Kemal Atatürk'ün vatan sevgisi, milletine bağlılığı ve fikirleri ondan sonra gelecek kuşaklara örnek olacak bir miras bir yol haritası oldu. Mustafa Kemal, aynı zamanda doğu medeniyetlerine uygulanan vahşi kapitalizmin ticarileştirdiği işgalci emperyalist düşüncelere karşı direnişin de sembolü oldu. Zira Mustafa Kemal'in 22 Eylül 1924 tarihinde Samsun'da öğretmenlerle gerçekleştirdiği sohbetle onlara hitaben yaptığı konuşmada da yer aldığı şekilde; "Hayatta en hakiki mürşit ilimdir." Cehaletin işgalleri kolaylaştıracağını iyi biliyordu. Milli mücadelede milletçe topyekûn girişilen savaşlarda her manada yaşanan yoksulluğu görüp milletin bir daha bu durumlara düşmemesi için kurulan cumhuriyet döneminin en büyük inkılaplarını eğitim alanında yaptı ve cumhuriyetin koruyucuları olarak düşündüğü öğretmenlere seslenmiştir; "Öğretmenler! Yeni nesli, Cumhuriyet'in özverili öğretmen ve eğitmenleri, sizler yetiştireceksiniz; yeni nesil, sizin eseriniz olacaktır. Eserin kıymeti, sizin yeteneğiniz ve özveriniz derecesiyle uygun olacaktır. Cumhuriyet; fikren, ilmen, fennen, bedenen kuvvetli ve yüksek karakterli koruyucular ister. Yeni nesli, bu kalite ve yetenekte yetiştirmek sizin elinizdedir. Sizlerin, seçkin görevinizin yerine getirilmesine büyük özveriyle varlığınızı vereceğinize hiç şüphe etmem." (Çotuksöken, 1999)

Köy eğitmen kursları ve köy öğretmen okullarının başarılı olması, artık eğitimde nasıl bir yol izlenmesi gerektiğini açıkça ortaya çıkarmıştı. Köy Enstitülerinin kuruluş aşamasında Cumhuriyetimizin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk, uzun süredir çekmekte olduğu hastalığa yenik düşmüş ve 10 Kasım 1938'de vefat etmişti. O büyük kayıp sonrasında silah ve dava arkadaşları, Cumhuriyetin ikinci adamı İsmet İnönü'yü Cumhurbaşkanı seçmişlerdi. İsmet İnönü de Atatürk'ün başlattığı eğitim seferberliğinin devam edeceğini ve köylerde eğitimin aksamayacağını çeşitli konuşmalarında dile getirmektedir (Türkoğlu, 1997: 133). 17-29 Temmuz 1939 tarihli Birinci Maarif (Eğitim) Şûrası'nda ele alınan bu konu her yönüyle tartışılmaya açılmıştır. Ancak köylünün eğitiminde yalnızca köylüye okuma-yazma öğreten bir öğretmenin yeterli olmayacağı, köy öğretmeni yetiştirecek kurumların çok yönlü eleman yetiştirmesi gerektiğine karar verilerek, yeni açılacak kurumlara "Köy Enstitüsü" adının verilmesi uygun bulunmuştu (Tonguç, 1948: 319).

İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı seçilmesinden 1,5 ay sonra, Celâl Bayar kabinesinde Milli Eğitim Bakanı olan Saffet Arıkan'ın sağlık nedenlerinden dolayı bakanlıktan ayrılması üzerine, yerine 28 Aralık 1938'de Hasan Âli Yücel atanmıştır. Hasan Ali Yücel (1897-1961) İstanbul doğumlu Türk siyaset adamı ve öğretmendir. 1938-1946 yılları arasında Milli Eğitim Bakanı olarak görev yapmıştır. Görev süresi içerisinde Türk eğitim tarihinin en önemli eğitim faaliyetlerini yürütmüştür. Saffet Arıkan ile başlayan Köy Enstitüleri eğitim modelinin kurulmasını ve faaliyete geçmesini sağlamıştır. Hasan Âli Yücel, İsmail Hakkı Tonguç'a başladığı işleri birlikte sürdürmelerini rica etmiş ve Tonguç da İlköğretim Genel Müdürü olarak Hasan Âli Yücel'in yanında yer almıştır (Aysal, 2005: 272).

Köy Öğretmen Okullarının başarısı üzerine, 1940 yılında İlköğretim Genel Müdürlüğüne getirilen İsmail Hakkı Tonguç'un köyde bu yeni milli eğitim modelinin uygulamadaki başarısı ve verimliliğinin ardından 17 Nisan 1940 yılında Köy Enstitüleri Kanunu çıkartılarak bu okullar Köy Enstitüsü'ne dönüştürülmüştür. Nitekim 17 Nisan 1940 kabul tarihli 4491 sayılı Köy Enstitüleri Kanunu 22 Nisan 1940 yılında 3803 yayım numaralı Resmi Gazete yayımı ile yürürlüğe girmiştir. "Köy öğretmeni ve köye yarayan diğer meslek erbabı yetiştirmek üzere ziraat işlerine elverişli arazisi bulunan yerlerde" yürürlüğe giren bu kanun ile Köy Enstitüleri kurulmaya başlanır. Mezun öğretmenler ziraat işlerinin fenni bir şekilde yapılması için bizzat meydana getirecekleri örnek tarla, bağ ve bahçe, atölye gibi tesislere rehberlik ve köylünün bunlardan istifade etmelerini temin edeceklerdir.

Bu anlamda, 1942 Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu önemlidir. İlköğretim Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanıp 30.11.1943 günü ilgililere duyurulan Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu İzahnamesi ile Köy Enstitüsü sisteminin amacı, felsefesi, örgütlenişi, görevlerinin nitelikleri ve sorumlulukları ayrıntılarıyla belirlenmiştir. 1942 tarihinde çıkarılan 4274 sayılı 'Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Yasası' köy bünyesine uygun yeni bir örgütlenme yaratarak köy okuluna yeni bir anlam ve şekil verme ve öğretmenlerine yeni bir görev tanımı yapma amaçlarını taşımıştır. Köyleri canlandırmanın yeni bir bildirisi olan 4274 sayılı yasa, enstitülerin yanı sıra bürokraside ve köylerde de etkilerini göstermiş, ülkenin her noktasında okul yeri bulma ve inşa etmede hızlandırıcı rol oynamıştır. Böylece köy enstitülerinin benimsediği "köyü canlandırma eğitim politikası" yasal olarak güvence altına alınmış 1948 yılı sonunda Türkiye çapındaki köy enstitüleri sayısı 21'e ulaşmıştır (Çakıcı ve Çorakbaş, 2013: 77).

3.3 Köy Enstitüleri 'nin Kuruluş Amacı ve Eğitim Faaliyetleri

Cumhuriyetin kuruluşu ile hedeflenen, kısa süre zarfında eğitim öğretimi yaygınlaştırmak mümkün olmadığı gibi, yıllar geçmesine rağmen birçok yerleşim yerine okul götürülemediği ve dolayısıyla eğitim hizmeti verilememiştir. Zaten okulsuz ve öğretmensiz köyün kalmayacağı iddiası pek de şartlara uygun değildi. Birinci Dünya ve Kurtuluş Savaşı'nın enkazının ortadan kalkması ile toplumun rahatlamasından sonra nüfus artışında yükselme başlamıştır. Bu yükselme aynı zamanda teşvik edildi. Dolayısıyla okula başlama yaşına geldiği halde eğitim imkânından mahrum kalan çocukların sayısı hızla artmıştır. Zorunlu eğitim sekiz yıl olarak hedeflenmesine rağmen, henüz beş yıllık ilköğretim dahi gerçekleştirilememekteydi. 1935 yılı rakamlarına göre nüfusun okuma yazma oranı %15 iken köy nüfusunun %89,5'i okuma yazma bilmemekteydi. Diğer taraftan bu sıralarda nüfusumuzun sadece % 23,5'i şehir ve kasabalarda yaşarken, geriye kalan % 76,5'i ise köylerde yaşamaktaydı (Arslan, 2006: 13).

Cumhuriyetin ilk dönemlerinde istiklal harbinden sonra yorgun düşmüş nitel ve nicel olarak nüfusunun büyük bir çoğunluğunu savaşta kaybetmiş bir toplumun, varlığını sürdürebilmesi, hayatta ve ayakta kalabilmesi için devletin kısıtlı imkânlar doğrultusunda belirleyip ortaya koyduğu kalkınma çalışmalarına toplumsal olarak önem verip destek olması gerekiyordu. Bu ihtiyaç duyulan katılımın asıl nedeni büyük bir fedakârlık ve çabanın sayesinde kurtarılan vatan toprağının bekası için toplumun her kesiminde milli mücadele bilincinin uyanık tutulması ve sosyoekonomik açıdan devletin kalkınma mücadelesine bu mücadele bilinci ile ya da başka bir deyişle milletin bizzat kendisi ile destek olması şarttı.

Eğitim politikalarının temelinde ekonomik nedenler büyük bir yer tutmaktadır. Ülke ekonomisinin şartlar gereği tarıma dayalı olmak zorunda olmasının eğitim politikalarına da etkileri olmuştur. Köy Enstitüleri, çıkış noktasını ve eğitim temasını ihtiyaç duyulan bu şartlara göre belirlemiştir. Bir diğer çıkış noktası ise halkın büyük bir kısmının kırsal alanda okuma yazma bilmemesi üzerine devletin, merkezden kırsala ulaştırılabilecek kalkınmaya dair işlevsel uygulamalar ve planlamaların yanlış veya

eksik algılanmasından kaynaklanacak sorunlara karşı kısa sürede çözüm için gerekli imkânların sağlanamayacağı düşüncesidir. Bu nedenle çözümü kendi içinde barındırabilecek bölgeyi iyi tanıyan bireylerin yetiştirilmesi için yeni bir çözüm olarak yerelde eğitim modeli Köy Enstitüleri kurulmuştur.

Köy Enstitüleri Uygulamaları, eğitim bilimci ve İlköğretim Genel Müdürü olarak görev yapan İsmail Hakkı Tonguç'un öne sürmüş olduğu fikirler ve ilkeler ışığında "İş başında, iş aracılığıyla, iş için eğitim" (Demircan, 2013: 232) şeklinde özetlenecek bir çerçeve içerisinde faaliyet yürütmesi amaçlanmıştır. İş ve hayat eğitimi sağlayacak olan bu eğitim faaliyetleri bilinçli bireyler oluşturup bölgeleri kalkındıracağı gibi ekonomiyi de güçlendirecektir. Köy Enstitülerinin kuruluş amacının da bir gereği olarak, kendi sistemindeki eksiklikleri gidermek adına gene kendi bünyesinden mezun olmuş öğrencilerin arasından eğitmen yetiştirmek için ilk uygulama merkezi olan Hasanoğlan Köy Enstitüsü, Yüksek Köy Enstitüsü olarak seçildi.

3.4 Köy Enstitüleri Eğitimlerinin İçerikleri

Köy Enstitülerinin eğitim içerikleri, yetiştirilen öğrencilerin "iş öğrenmesi için işe dair ve işe yarar" bilgilerin verildiği yoğun eğitim programları şeklindedir. Eğitim programları beş yıl süreli öğrenim vermektedir. Köy Enstitülerinde beş yıllık bir eğitim süresi sonunda mezun olanlar ilkökul mezunu olacaklardı. Mezun olan bu öğrenciler arasından sağlıklı ve yetenekli olanlar öğretmen olarak atanmak üzere seçilmiştir. Atamaları yapılanların görev yerlerinden ayrılmamaları ve uzun süre buralarda çalışmalarını sağlamak için bazı tedbirler alınmıştır. Okuldan ayrılmalarını engellemek ve atandıkları yerlerde uzun süre görev yapmalarını sağlamak amacıyla çok ağır yükümlülükler getirilmiştir (Yiner, 2012: 311-312).

Bu yükümlülükler devletin elindeki mevcut kısıtlı imkânlardan dolayı uygulamanın hata payının önüne geçmek adına zaruri görevlendirmeler halini alması için sert yaptırımlar şeklinde talimatnamelerle desteklenmesi birçok kişi tarafından eleştirilmektedir. Uygulamaya destek olması için köylülerin enstitülere ve eğitmenlere finansman sağlaması zorunlu tutulmuştu. Bu durum ödeme gücü kısıtlı olan köylüye büyük bir yük olmaktadır. Öte yandan Enstitüde eğitmenlik yapan öğretmenlerin aldığı ücretler kendi kişisel ihtiyaçlarına yetmeyecek miktarda azdı. Okulun etrafındaki tarla, bağ, bahçe gibi tarım arazilerinde kendi yetiştirdiği ürünlerden elde edilecek gelirler ile yaşamını idame ettirebilmesi zaruri bir hal aldı. Enstitülerde amaçlanan eğitimin temelini; kültür, ziraat, teknik, vatandaşlık, bayındırlık ve askeri olmak üzere dönemin mevcut şartlarının gerektirdiklerine uygun ders programları ve uygulamaları oluşturuyordu.

Programlarda yer alan kültür dersleri şunlardır: Türkçe, Tarih, Coğrafya, Yurttaşlık Bilgisi, Matematik, Fizik, Kimya, Tabiat ve Okul Sağlık Bilgisi, Yabancı Dil, El Yazısı, Resim – İş, Beden Eğitimi ve Ulusal Oyunlar, Müzik, Askerlik, Ev İdaresi ve Çocuk Bakımı, Öğretmenlik Bilgisi, Zirai İşletme Ekonomisi, Kooperatifçilik. Tüm öğrencilerin gördüğü ziraat dersleri de şunlardır: Tarla, Bahçe, Sanayi, Bitkileri Ziraatı, Zootekni, Kümes Hayvancılığı, Arıcılık, İpekböcekçiliği, Balıkçılık ve Su Mahsulleri. Teknik Dersler: Demircilik, Dülgerlik, Yapıcılık; Biçki-Dikiş; Örucülük ve Dokumacılık; Ziraat Sanatları (Yalçın, 2012: 43-45).

Köy Enstitülerinin imar, çevre düzenlemesi, enstitüde eğitim gören öğrenciler ve köylüler tarafından birlikte yapılmaktadır. Böylelikle öğrenim gören öğrenciler aldıkları bayındırlık eğitimleri ile kendi okullarını kendileri inşa ederler. Hatta enstitü ve köy arasındaki bu işbirliği zamanla daha da artarak birlikte üretim yapma noktasına kadar ulaşmıştır. İhtiyaç fazlası üretilen veya yetiştirilen üretim mahsullerinin köy-enstitü ortaklığı ile kurulan kooperatifler vasıtası ile pazarlanması ve kentlerdeki tüketiciye aracısız bir şekilde satılması sağlanmıştır. Bu kırsaldaki köylere gelir getirici birlikte hareket etme, yerel kalkınmayı ve yerel ekonomiyi pozitif yönde etkileyen sonuçlar doğurmuştur. Halkın enstitülere ilgisi ve desteği gerçekleştirilen uygulamanın olumlu sonuçlarından sonra artmıştır.

Köy Enstitülerindeki uygulanan ders programlarının belki de en önemli ders içeriklerinden birisi de vatandaşlık ve demokrasi dersleridir. Demokrasi kültürünün bütün enstitü öğrencilerine okul içerisinde yaşayarak öğretilmesi amaçlanmıştır. Ders saatleri içerisinde doğrudan demokrasinin bir örneği olarak öğrencilerin tümü her konuda fikirleri ve düşüncelerini özgür bir biçimde ortaya koyar. Erdemli bireyler yetiştirme hedefinde olan Köy Enstitüleri, bireysel düşüncelere önem veren, birlikte hareket eden ve karar alma konusunda oy birliği sağlayıp uzlaşabilen öğrenciler yetiştirmiştir. Okul içerisindeki her bir öğrenci ülkesinin sorunlarının çözümüne katkıda bulunmak için eğitimlerini aksatmadan devam eder.

Dönem içerisinde ülkenin en acil sorunu dünyanın pek çok yerinde büyüyen birbirine zıt totaliter rejimlerin uluslararası alanda girişecekleri olası yaşanabilecek savaşa karşı her an hazır ve tedbirli olmaktır. Bu tedbirler kapsamında daha sonra İkinci Dünya Savaşı olarak adlandırılacak bu savaşın çıkabilme ihtimaline karşı enstitülerde askeri eğitimlerin derslere içerik olarak konularak verilmesi kararlaştırıldı. Karara göre devletin envanterlerindeki birçok teçhizat, askeri araç ve gereç ile yapılan askeri eğitimlerin enstitülerde de verilmesi sağlanmış, envanterin doğru kullanımı için onu kullanabilecek savaşabilir genç bireylerin kabiliyetini arttırmak adına tatbikat ve uygulamalı eğitim verilmiştir. Enstitüler, eğitim faaliyetlerini yürütürken öğrencilere verilen dersler ve sosyal faaliyetlerinin zaman programlaması konusunda serbest yetkilere sahiptir.

Köy Enstitüleri, ders içeriklerinden anlaşılacağı üzere devletin yaşadığı dönem şartlarına uygun ve kendi milli menfaatlerine uyumlu çok amaçlı fayda sağlayacak, hissedilen ihtiyaca uygun çözümü üretecek bir tasarlanmış eğitim modelidir.

3.5 Köy Enstitüleri'nin En Üst Kurumu: Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü

Yüksek Köy Enstitüleri, İsmail Hakkı Tonguç'un fikirleri doğrultusunda hareket eden geniş kapsamlı amaç üreten üniversiteden öte ülkenin mevcut gerçekleri ile doğru orantılı bir projedir. İsmail Hakkı Tonguç (1948: 44), Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü fikrinden yola çıkarak düşüncelerini şöyle özetlemiştir; *"Burası ileride Türkiye'nin sorunlarını, gerçek bilimsel bir yaklaşımla inceleyip çözümler üretecek, yaşamdan kopmamış, dinamik yeni bir üniversitenin çekirdeği olmalıdır."* Ankara'ya yaklaşık otuz kilometre uzaklıkta Elmadağ ilçesine yakın Ankara-Kayseri demiryolu üzerindeki Hasanoğlan Köyünde ilk adımlarını attı. Hasanoğlan, proje olarak bakanlığın yapmış olduğu bir eğitmen yetiştirme çalışması olarak ilgili bakanlık heyeti tarafından seçilmiş, konumu ve arazisi bakımından oldukça elverişlidir. Enstitü beş yıllık eğitimine devam eden eğitim kısmı ve üç yıllık yükseköğretim kurumu olarak diğer enstitüler gibi parasız ve yatılı bir şekilde faaliyet yürütmüştür. Yüksek Köy Enstitüsünde öğrenim göreceğ öğrenciler, Köy Enstitüleri mezunu olmak şartıyla sınav ile alınır. Yerleşkenin kuruluşu için proje yarışması düzenlenmiştir. Yerleşkenin bulunacağı arazi devlet tarafından kamulaştırılarak köylülere arazi bedeli ödenmiştir. 1941 yılında İkinci Dünya Savaşı tehlikesi yüzünden Trakya bölgesinin boşaltılmasına yönelik kararların gündemde yer alması üzerine bölgede faaliyet yürüten Lüleburgaz Kepirtepe Köy Enstitüsü 288 öğrencisi ile Hasanoğlan'a gelmiştir. Onların da enstitünün eksik kalan yerlerinin inşaatında ve kalkınmasında imece yöntemi ile yardım etmesi üzerine Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü işlevsellik kazanmıştır (Yalçın, 2012).

Enstitü sayısı her yıl çoğalırken, enstitü bünyesine uygun, yeterli derecede öğretmen bulamamak gibi mühim bir mesele karşısında kalınıyordu. Çoğu, davanın önem ve görünüşüne kapılarak kendi arzularıyla enstitülere gelen muhtelif menşeli öğretmenler, bu iş için yetişmiş olmamaları yüzünden iyi niyetle çalışmalarına rağmen enstitülere hakiki rengini veremiyorlardı. Bu öğretmenler içinden çıkan, enstitüleri bugünkü verimi ile yaşatmakta olan iş sever, çalışkan, mütefekkir öğretmen ve idareciler kendi eksik taraflarını sonradan görmüş ve gidermişlerdir. Enstitülerin öğretmen ihtiyacını karşılamak yanında, enstitüyü bitirerek köye gidecek olan öğretmenleri teftiş edecek, onlarla yan yana çalışacak gezici başöğretmen ve müfettişleri yetiştirmek meselesi de düşünülüyordu. İşte bu sebepler Ankara-Hasanoğlan'da bir de Yüksek Köy Enstitüsünün açılmasını sağladı. Yüksek Köy Enstitüsü önce, 1942 birinci kanunun birinde enstitülere öğretmen yetiştirme kursu adıyla açıldı. O yıl içinde 1937'de açılan İzmir-Kızılçullu Köy Enstitüsü 70, aynı yılda açılan Eskişehir-Çifteler Köy Enstitüsü 33 mezun vermişti. Bu 103 mezun Hasanoğlan da açılan Enstitülere öğretmen Yetiştirme Kursuna çağrıldı. Bu 103 öğrenci, dört aylık bir öğrenim gördü. Dört ay sonunda köye öğretmen olarak gitmek isteyen 53 kişi ayrılarak kendi köyelerine öğretmen tayin edildiler. 1943 yılının haziran ayında çıkan bir talimatname ile öğretmen yetiştirme kursu yüksek köy enstitüsüne çevrildi (Dönmez, 1945: 26-29). 27 Nisan 1947 yılında Millî Eğitim Bakanlığı tarafınca görülen lüzum üzerine kapatıldı.

3.6 Köy Enstitüleri'nin En Üst Kurumu: Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü

Köy Enstitüleri eğitim modeli, kurulduğu andan itibaren birçok övgü aldığı kadar ağır eleştirilerin de odağı haline gelmiştir. Enstitü eğitimleri devletin temel ilkeleri doğrultusunda tamamen devletin menfaatleri çerçevesinde toplumsal yararı ve kalkınmayı sağlamak için ihtiyaçlar doğrultusunda kurulmuş enstitüler aracılığıyla çağdaş ve laik eğitim politikalarının, pozitif bilimler formunda kırsal kesimde yaşayan çocukları eğitme ve öğretme çabasıdır. Eğitimler sayesinde devletin asli kurucularından olan ve savaş sonrası kurulmuş yeni Türkiye dönemi içerisinde çoğunluğu köylülere

oluşan asil milletin yetenekli, zeki ve bir o kadar da vefalı evlatları, kırsal veya kentli ayrımı yapılmadan eğitim şartlarını eşitleyerek onları ülkelerinin içinde bulunduğu zor durumlara karşı vatani için yapması gerekenler öğretilmiştir.

Köy Enstitülerinin uygulamalarına karşı çıkan yerelde kendine yer edinmiş bazı "elitist yapıya dönüştürülmüş azınlık çevreler" tarafından gelen tepkiler üzerine büyüyen ve daha sonra birtakım muhafazakâr grupların tepkileri ile aynı noktalarda birleşen olaylar içinden çıkılmaz bir duruma dönüştü ve siyasi kanallara taşındı. Eleştirilerin siyasi boyutunu destekleyecek, köylü ile kentliyi algısal anlamda karşı karşıya getirecek fikirler ortaya atıldı. Bu fikirler, enstitüde sadece köylü çocukların eğitim alabilmesinin neden olacağı köylü kentli arasında sınıf ayrımı doğurabilecek durumların devletin halkçılık ilkeleri ile çelişebileceğine dair açıklamalar üzerine kuruldu. Gittikçe toplum içerisinde kutuplaşmaya doğru giden bu tartışmalar ideolojilerin çatıştığı bir alana dönüştü. Enstitülerde yetişen çocukların köylerinde kalması ve orayı kalkındırma mücadelesine girmesi bunu yaparken de bağlı oldukları okullarına katkı sağlamak adına tarımla uğraşmaları binalarının imarını ve temizliğini kendi kendilerine yapmaları Sovyet Rusya'daki uygulamalara benzetilerek komünizm propagandası olarak kamuoyunun dikkati çekilmek istenmiştir. Hatta kamuoyunda bu konu hakkında çeşitli suçlamalar gelişti. Bunlardan bir tanesi de Milli Eğitim'i içinde bulunduğu zorlu koşullardan kurtarmak adına İsmail Hakkı Tonguç tarafından tamamen nev-i şahsına münhasır yerli eğitim projesinin milliyetçilik ilkesine aykırı olduğu iddiasıydı. Köy Enstitülerine tepkiler genellikle amaçlardan başlayarak başarı durumuna kadar sağ-sol veya ilerici-gerici olarak siyasallaştırılarak yorumlanmıştır.

Bu yorumlar genelde şu meyanda şekillenmiştir. Örneğin, Enstitülerde aşırı solcu, hatta komünist ideolojiyi yansıtan bir eğitim ve öğretim yapılmaktadır. Öğrencilerin okul yapımlarında, tarım ve teknik uygulamalarında, temizlik ve bakım işlerinde çalıştırılmaları Sovyet Rusya'yı ve komünist rejimleri andırmaktadır (Aysal, 2005: 272). Bu tür eğitim Milliyetçilik ilkesiyle çelişmektedir. Enstitülerin yönetim kadrosu genelde solcu, Marksist tanınan kişilerce doldurulmuştur. Yatılı olan Enstitülerde uygulanan karma öğretim, yani kız-erkek beraberlikleri, Türk aile ve ahlâk anlayışına uymamaktadır. Okul, işlik, öğretmen evi yapımında ve çocuklarını okula göndermede köylülere getirilen yükümlülükler, son derece ağır olup özellikle yurdun ulaşımı güç bölgelerinde tek tip okul binası projesinin uygulanması yapım giderlerini daha da artırmaktadır. Bu yükümlülükler Anayasanın eşitlik ilkesine de aykırıdır (Turan, 1999: 46-47). Köy Enstitüleri'ne yöneltilen eleştirilerden birisi de uygulanan karma eğitimidir. Dinci kesim bir öğrencinin bir kız öğrenciye, onu evlenmeye zorlayan mektup yazdığı, bir kız öğrencinin hamile kaldığı, köy kızlarının namuslarının ayaklar altına alındığı gibi eleştiriler öne sürüyorlardı. Adı geçen enstitüler köy kızları için yurt çapında açılmış kapılardı. Yapılan eleştirilerin amacı Köy Enstitüleri'nin düzeninin bozulmasına zemin hazırlamaktı. Yapılan eleştiriler sonucu kız öğrenciler bir-iki enstitüde toplanmış ve karalama yoluyla beklenen sonuç sağlanmıştı (Türkoğlu, 1997: 496). Köy Enstitülerine karşı olanlar, özellikle üniversitelerdeki sağ-sol olaylarını bahane ederek, Köy Enstitülerini bu akımlardan korumak gerektiğini belirtiyorlardı. Enstitülerdeki üretici eğitimi de eleştirerek, milliyetçilik ve gelenekçilik yönünden eksikliklerinin bulunduğu söyleniyor ve II. Dünya Savaşı'nın ülkede yarattığı bunalımı bile eğitim yanlısına bağlıyorlardı. Özellikle İkinci Eğitim Şûrası'nda bu eleştirileri getirenler, Köy Enstitülerini yakından tanımayan, ön yargılı fikirlere sahip dinci ve mutaassıp gruptu (Türkoğlu, 1997: 133). Uygulama ile getirilen karma eğitimin kılık kıyafetler konusunda komünizmi hatırlatıcı, özendirici unsurlar barındırdığı imalarının süslediği birçok yorum yapılmıştır.

Cumhuriyet Halk Partisinin tek parti döneminin bitmesi üzerine iktidarın seçimlerle son bulmasından sonra çok partili hayatın demokrasi yolunu açarak başlaması üzerine Celal Bayar tarafından yeni kurulan siyasi anlamda merkez sağ görüşe sahip liberalizm ve muhafazakârlığı kapsayarak hareket eden Demokrat Parti, 14 Mayıs 1950 ülke genel seçimi sonucunda iktidara geldi. Muhafazakâr azınlık grupların Köy Enstitüleri hakkındaki tepkileri ise düşüncelerine uygun bir partinin iktidara gelmesi ile ses bulmuştu. İtirazlardan biri de köylünün okumasının "gözünün açılmasının" doğru olup olmadığını ileri süren gerici zümre ve eskiden beri köylünün sırtından geçinen ağalardı (Yalman, 1990). Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün görev süresinin devam ettiği bir dönem içerisinde hükümetin seçimle değişmesi doğal olarak kabinenin de değişmesine neden oldu. Köy Enstitüleri uygulamalarının sürdürülebilirliği konusunda öncü bir idareci olan Hasan Ali Yücel makamına Demokrat Partiden Reşat Şemsettin Sirer geçti. Reşat Şemsettin Sirer, köy enstitülerindeki Atatürk ilkelerinin öğretilmesinin,

öğrenciye sorumluluk veren demokratik sistemin aşırı olduğunu düşünmüştür. Onun Köy Enstitüleri uygulamasına karşı bu muhalif tutumu daha önceki görevinden bu yana süregelmiştir. Yükseköğretim Genel Müdürlüğü görevinde bulunmuş olan Reşat Şemsettin Sırer, enstitülere öğretmen tayin edilmesine engel olup bu kurumları zora sokmuştur (Eser, 2007: 89). Sırer, 1947 yılında bakanlığı görevi sırasında, Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsünü ve eğitim kurslarını kapatıldı. Köy Enstitülerindeki yönetici ve öğretmenler görevlerinden alınarak başka yerlere atanarak değiştirildi. Köy Enstitülerinin mimarı İlköğretim Genel Müdürlüğü İsmail Hakkı Tonguç da görevden alındı.

Köy Enstitülerinin de komünist fikirler ortaya atılıyor iddiası çok partili dönemde Demokrat Parti'yi destekleyen gruplar tarafından ortaya atılıyordu. Hatta söz konusu eğitim modeli seçim gündemini oluşturuyor, bu gündem üzerinden seçim konuşmaları ve vaatleri veriliyordu. Komünizm ile mücadele yaşanan dönemde dünya siyasetinin temel dayanağı haline geldi. Ülke içerisinde de süregelen bu duruma Akşın (2015: 241) şöyle bir yorum getirmektedir; *“Türk Ceza Kanunu'nun 141.ve 142. Maddeleri komünizm “propaganda” sına 7,5 yıldan 15 yıla uzanan olağanüstü ağırlıkta bir ceza getiriyordu. Ülkede estirilen hava öyleydi ki, mahkemeler bu cezaları uygulamakta pek duraksama göstermiyorlardı. Ülke, bütün dünyanın içinde bulunduğu gibi 1949-53 yıllarında ABD’de estirilmiş olan McCarthy’cilik akımının etkisindeydi. Fakat ondan daha şiddetli olduğu, daha uzun sürdüğü söylenebilir. Bunun bir nedeni, Atatürk devrimini, “zihnin sınırsız özgürlüğünü”nü benimsemeyen ya da ancak kısmen benimseyen kimi insanlarımızın, bu duygu ve düşüncelerini bilinçli, ama çok kez de bilinçsiz olarak aşırı bir komünizm karşıtlığı ile maskelemeleri olabilir. Köy Enstitülerinin komünistlikle suçlanması gibi...”*

1950 seçimlerinden sonra Demokrat Parti iktidara geldiğinde Köy Enstitüleri kademeli olarak kapatılmaya başlandı. 1951 yılında Köy Enstitüleri, klasik eğitim veren İlk Öğretmen okulları ile birleştirildi. Daha sonra 1954 yılında 6234 Sayılı yasa gereği devletin eğitim politikalarının ilk uygulamalarından bir tanesi olan Köy Enstitüleri bütün yapı ve işleyişi ile beraber kapatıldı. Yerini bu tarihten sonra klasik yöntemlerle eğitim veren İlk Öğretmen Okullarına bıraktı.

4. SONUÇ VE DÜŞÜNCELER

Köy Enstitüleri eğitim modeli cumhuriyet dönemi milli eğitim politikalarımızın en ilginç ve en önemli eğitim uygulamaları geçmişinden birisini teşkil etmektedir. Enstitülerin kuruluş amaçlarından olan yerel kalkınmayı sağlayıcı ve eğitici faaliyetlerinin başarısı bir anlamda eğitim politikalarının başarısıdır. Köy Enstitülerini temelinde eğitim olmak üzere ekonomik, sosyal, kültürel ve politik alanlarla etkileşim içerisinde olmasını birçok yönde yorumlayabiliriz. Ancak spesifik ve doğru bir yorum yapmak için dönemin şartlarını göz önünde bulundurmamız gerekir.

Milletini küresel emperyalizmin acımasız işgallerinden kurtarmak için kurtuluş mücadelesini zafere götürecek en önemli gücü yani “Kuvayı milliye” ruhunu tesis eden duruşu ve kararlılığı ile vatansever Anadolu insanına umut veren Mustafa Kemal Atatürk’ün kuruculuğunu yaptığı tam bağımsız Türkiye Cumhuriyetinin kuruluş yıllarındaki eksiklikleri demografik anlamda çok fazladır. Nitelikli nüfusunun birçoğunu kurtuluş mücadelesi için kahramanca gerçekleştirilen savaşların sonucunda kaybetmiş bir toplumun ihtiyaçlarını karşılamak devletin asli görevlerindendi. Vatani uğruna hayatından bile vazgeçebilen savaşlarda destan yazıp şehit olan milletin yetiştirdiği fedakâr, asil ve onurlu evlatların, anısına ve mirasına sahip çıkmak için devlete bağlı tarihine sahip çıkacak gençler yetiştirilmeliydi. Eğitim politikaları, hem bu geçmişin farkında olan bilinçli gençleri yetiştirmek için tasarlanırken hem de teritoryal olarak yaşadığı yere sahip çıkacak, insanları da bu inançla eğitip kalkındırmalıydı. Eğitim Bilimci İsmail Hakkı Tonguç’un önerisi devletin kısıtlı mali kaynaklarının dışında kendi kendine yetinebilecek bir eğitim modeli üzerine kuruluydu. Bu öneri köyde eğitimi amaçlayan eğitim programları şeklindeydi. Söz konusu proje “Köylü milletin efendisidir” diyen Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk’ün desteğini alırken ilk olarak eğitim kursları olarak uygulamaya konuldu. Eğitim kursları, askerlik vazifesinde okuma yazma bilen çeşitli rütbelerde görev yapmış insanları eğitim olarak yetiştirdi. Böylece köylere gidecek eğitimci ihtiyacı karşılanarak Köy Enstitülerinin temelleri atılmış oldu. Sırası ile Milli Eğitim Bakanları olan Saffet Arıkan ve Hasan Ali Yücel bu eğitim politikasını devam ettirdi. İsmail Hakkı Tonguç’un tasarladığı eğitim projesi kendi ifadesi ile “bir üniversitenin çekirdeği” olarak görülebilir.

Köy Enstitüleri, nevi şahsına münhasır ve tamamen milli bir eğitim projesidir. Çeşitli ihtiyaçların sonucunda ortaya çıkmasına rağmen kuruldukları bölgede kalkınma hareketini canlandırdıkları aşikârdır. Bunu yaparken dikkat edilen husus, maddi anlamda savaş yoksulluğu çeken devletin gene

maddi anlamda az miktarda katkı verebileceği projeye ayrılacak ödeneklerin eğitim alanında doğru kullanımının sağlanması noktasında son derece önemlidir. Köy Enstitülerinin temel amacı eğitim verdiği öğrencilere multidisipliner bir eğitim anlayış içerisinde doğayı, insanı, hayatı ve diğer tüm canlı hayatı ile beraber dünyayı öğretmektir. Bu eğitimler sırasında toprağın önemini kavrayan bireyler doğa ile insan uyumunu anlarken ülkesel bütünlük için birlikte eşgüdümlü bir şekilde hareket eder.

Köy Enstitülerini deyimisel olarak tasvir edecek olursak eğer “balık vermek yerine balık tutmayı öğreten” bir eğitim sistemine sahip kurumlar olarak adlandırabiliriz. Yani yaşamını idame ettirmesi için gerekli olan temel gıda ihtiyaçlarını karşılayabilmek için üretim yapmayı öğrenen her enstitülü, aynı zamanda ihtiyaç fazlasını üretip satarak enstitünün de geçimini sağlar. Enstitülüler, ihtiyaç duyduğu imar işleri veya bina yapımı gibi maliyet getirici eksikliklerin giderilmesi konusunda üretimden kazandıkları ve kısıtlı gelen ödeneklerden karşılanarak kendi kendilerine imce yöntemi ile beraber çalışarak inşa ederler. Böylece enstitülerdeki her bir öğrenci bu eğitim seferberliğinde bir rol üstlenerek her biri yaşadığı kırsal alanlarda geleceğe dair eserler ortaya koymuşlardır. Kendi eserlerine zarar vermek istemeyen öğrenciler yaşayacakları ve eğitim görecekleri yeri kendi evi gibi görmüş ve adapte olmuşlardır.

Köy enstitüleri, imkânsızlıklar içerinden sıyrılan bir başarıdır. Türkiye'nin dışında birçok ülkenin eğitim içeriklerine hatta ders müfredatlarına esin kaynağı olmuştur. Ülkemizin bir zamanlar köy enstitüleri ile tanıştığı “okul temizliği görevinin hizmetliler olmadan okullarına yani yaşadıkları yerlere sahip çıkan öğrenciler tarafından gerçekleştirilmesi” işlemi her zaman enstitülere muhalif olanların eleştirdiği bir nokta olmuştur. Demokrat Parti çatısı altında ses bulan çeşitli muhalif çevreler tarafından enstitülere: “Bu köylerde açılmış okullarda çocuklar ırgatlık yapıyor.”, “Köy Enstitüleri, komünist eğitim uygulamalarının bir sonucu olarak öğrencilerine işçi muamelesi yapmaktadır” vb. yorumlar getirilmiştir. Bugün, Anayasal monarşinin siyasal rejim olarak benimsendiği kapitalist ekonominin ve liberal politikaların egemen olduğu “Komünist olmayan” Japonya'daki okullarda, öğrenciler ilkokul birinci sınıftan lisenin son sınıfına kadar kendi temizliklerini kendileri yapmaktadırlar.

Cumhuriyetin ilk yıllarında endüstriyelleşme büyük şehirlerde başlarken köylerde yoksulluk devam etmekteydi. Köy Enstitüleri toprağa ışık tutarak ekonomisinin büyük bir kısmını tarımın oluşturduğu bir ülkenin yerelden merkeze en büyük kalkınma hareketini sağlayabilecek umut dolu, azimli ve eğitilmiş bireylerin yetiştirildiği bir çıkış kapısı olmuştur. Keza toplum için iyi olan şeyler ortak faydanın birleştiği zamanlarda ortaya çıkarsa daha fazlasını isteyen veya kendisine düşen payın sıradan insanlardan fazla olmasını bekleyen birtakım azınlıkların her zaman muhalefetine kalır. Aslında bir anlamda topluma gerçek düşman olan şey görünen değil, kabul edilmeyen cehalettir. Keza cehalet değişimlere kapalı olduğu için insanlara ayak uyduramama korkusu yayar. Korkular insanların zaafalarını ele verir. İşte bu yüzden uluslararası istihbarat örgütleri bu korkudan yola çıkarak topluma karışır ve çıkarları doğrultusunda kaosu tetikleyerek ülke içerisindeki işbirlikçileri ile beraber toplumu karıştırır.

Köy Enstitüleri, ülkemizin içinden çıkan tamamen milli bir eğitim ve milli bir gururdur. Bu gururu yaşayan ve yaşatan tüm enstitülüler Cumhuriyet dönemimizin kısıtlı bir zamanında da olsa gizli kahramanları olarak tarihe ve eğitime ışık tutmaya devam edeceklerdir. Günümüzde ne yazık ki toplumun her alanına sıçrayan siyasallaşma eğilimi toplumsal kutuplaşmaya sebep olacak boyutlara gelmiştir. Bu boyutların kötü sonuçlar doğurmaması adına önlem almak devlet menfaatlerinin sürdürülebilirliği adına çok önemlidir. Toplumunu kaynaştırıcı faaliyetlerin arttırılması ve Köy Enstitülerinde olduğu gibi kültürümüzü yansıtan, birlik ve beraberlik ruhunu sağlamlaştıran, tamamen bizden olacak bir eğitim politikasının yürütülmesi ve uygulamaya konulması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Adivar, A.A. (1969). Tarih Boyunca İlim ve Din. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Akşin, S. (2015). Kısa Türkiye Tarihi. 19.Basım. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Arslan, B. (2006). Cumhuriyet Dönemi Eğitimde Köy Eğitimcileri Projesi. İstanbul Üniversitesi AİİTE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Aysal, N. (2005). Anadolu'da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri. Ankara: A.Ü.T.İ.E Atatürk Yolu Dergisi, 105.

- Aytemur, N. (2007). The Populism of the Village Institutes: A Contradictory Expression of Kemalist Populism, Yayınlanmamış doktora tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Bahadır, Z. (1994). Köy Enstitülerinin Sosyolojik İncelemesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Cumhuriyet Üniversitesi SBE, Sivas.
- Çakıcı, S. ve Çorakbaş, F.K. (2013).Hasanoğlan Köy Enstitüsü ve Yüksek Köy Enstitüsü Yerleşkesi'nin Tarihçesi ve Değerleri. Mimarlık 369 Dergisi, Ocak-Şubat, 74-86.
- Çotuksöken, Y. (1999). Atatürk Antolojisi. (Gen.3.b.). İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Demircan, Ö. (2013). Trakya'da Bir Işık Kepirtepe Köy Enstitüsü Çalıştay Bildirileri: Köy Enstitüleri ve Kepirtepe. İzmir: Yeni Kuşak Köy Enstitülüler Derneği Yayınları.
- Dönmez, R. (1945). Hasanoğlan Köy Enstitüsünün Kısa Tarihçesi. Köy Enstitüleri Dergisi, 1, 26-29.
- Eser, Z. (2007). Kepirtepe ve Arifiye Köy Enstitüleri (1940-1946). Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Kirby, F. (1962). Türkiye'de Köy Enstitüleri. Çev.: Niyazi Berkes. Ankara: İmece Yayınları.
- Kocabaş, A. (2010). "Köy Enstitüleri ve Açık Alanda Eğitim" [The Village Institutes and Education in the Open Air], Kocabaş, Kemal (Ed.), Aramızdan Ayrılışının 50. Yıldönümünde İsmail Hakkı Tonguç ve Okul Öncesinden Yüksek Öğretime Eğitim Sorunları, Çözüm Önerileri (Sempozyum Bildirileri / 20-22 Mayıs 2010-İzmir), İzmir: YKKED Yayınları (in Turkish).
- Resmi Gazete (RG) (1940). "Köy Enstitüleri Kanunu, Madde 1". Sayı: 4491. 22 Nisan.
- Resmi Gazete (RG) (1924). "Tevhid-i Tedrisat Kanunu, Madde 1-5". Sayı: 63. 6 Mart.
- TDK (Türk Dil Kurumu) (2017). "Köy". http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.59c4d14848c4a1.47683257 22.08.2017.
- Tonguç, İ.H. (1948). İlköğretim Kavramı. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Turan, Ş. (1999). Türk Devrim Tarihi. 4. Kitap. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Türkoğlu, P. (1997). Tonguç ve Enstitüleri. İstanbul: YKY.
- Yalçın, G. (2012). Canlandırılan Köy Enstitüleri. İstanbul: E Yayınları.
- Yalman, A.E. (1990). Yarının Türkiyesi'ne Seyahat. İstanbul: Cem Yayınları.
- Yiner, A. (2012). Köy Enstitüleri Üzerine Bir Deneme. International Journal of Social Science, 5(4), 307-317.
- www.tedmem.org/genel/1-maarif-kongresinin-acis-konusmasi 25.08.2017.